

Declaración de posición sobre os procesos de descolonización dos museos

Os museos foron, ao longo da súa historia, institucións fundamentais para a conservación, interpretación e difusión do patrimonio cultural e científico. O seu papel foi e é relevante na configuración das identidades locais e nacionais, asociadas ao estudo e consagración do patrimonio que custodian.

Como antropólogas, sabemos que a produción científica en torno ao patrimonio non constitúe un programa neutral, obxectivo nin apolítico, senón que forma parte de dinámicas de poder e coñecemento vinculadas a proxectos políticos específicos. Neste sentido, numerosos museos e coleccións gardan unha estreita relación coas iniciativas imperiais e/o coloniais que as metrópoles de Europa Occidental despregaron a partir do século XV d.C. Aínda que os debates sobre a orixe e a existencia dese legado colonial, conservado polas institucións museísticas europeas, remóntanse ao mesmo momento da súa adquisición, na última década proliferaron as controversias en torno ao destino dun patrimonio que hoxe é obxecto de crecentes impugnacións, desde posicións diversas. Neste escenario, os museos de antropoloxía ocuparon un lugar central na controversia, pois son obxecto de todo tipo de cuestionamentos sobre a súa función, a súa forma de gobernanza e as alianzas que establecen.

A ASAAE reconece a importancia que ten abordar estas cuestións desde unha perspectiva crítica e construtiva. A antropoloxía desempeñou un papel relevante na conformación dos museos etnográficos e de historia natural, así como na conceptualización do patrimonio cultural, material e inmaterial. Por outra banda, tamén sabemos que é unha disciplina nada no marco das iniciativas imperiais europeas, co fin de xustificar así os seus proxectos. Esas evidencias acumuladas outórganos unha certa responsabilidade, e por iso, como antropólogas, parécenos imprescindible contribuír aos procesos de revisión, reorientación e diálogo trazados en torno ao futuro dese patrimonio e dos propios museos de antropoloxía. En primeiro lugar, en razón das relacións estreitas que con frecuencia mantemos coas comunidades interpeladas pola existencia das devanditas coleccións. En segundo lugar, en razón da utilidade que a antropoloxía conserva como unha ferramenta poderosa de crítica de nosas propias sociedades.

Neste sentido, parécenos necesario subliñar os seguintes aspectos:

1. Recoñecemento do pasado colonial e transparencia.

Os museos deben comprometerse en analizar e difundir o seu propio pasado, racista e colonial, incluíndo nese proceso as condicións en que foron adquiridas moitas das pezas que hoxe día forman parte das súas coleccións. Todo isto implica unha revisión rigorosa da documentación e a máxima transparencia na comunicación co público.

2. Diálogo e colaboración coas comunidades de orixe

A descolonización non pode entenderse unicamente como un proceso interno dos museos, senón que debe implicar un diálogo continuo e simétrico coas comunidades de orixe das coleccións, tanto se se atopan nas antigas colonias como nas metrópoles. Todo isto inclúe o fomento dun conxunto variado de procesos de reparación, así como a incorporación de voces autorizadas e de epistemoloxías non occidentais na interpretación do devandito patrimonio. Parécenos necesario dar a coñecer e dignificar

os coñecementos subalternos elaborados ao redor desas pezas e coleccións sen caer por iso nunha sorte de populismo intelectual que os valide á marxe dos seus propios argumentos e obxectivos.

3. Diversificación de narrativas e epistemoloxías

Parécenos fundamental promover unha relectura crítica dos discursos museográficos para evitar a perpetuación de estereotipos e visións eurocéntricas. Todo isto require incorporar perspectivas diversas nas prácticas curatoriais e educativas dos museos.

4. Ética na investigación e a conservación

A antropoloxía ten o compromiso de impulsar prácticas éticas na investigación, documentación e conservación do patrimonio, garantindo que os procesos de reparación, conservación e reinterpretación leven a cabo co respecto e a sensibilidade necesarios.

5. Revisión de políticas institucionais

A descolonización dos museos debe ser un proceso estrutural e sostido no tempo. Isto implica revisar en profundidade as políticas institucionais relacionadas coa adquisición, conservación e exhibición das súas coleccións, así como implementar programas de formación dirixidos aos profesionais do sector. Así mesmo, require a adopción de políticas laborais que respecten a diversidade cultural, de xénero e de clase propias das sociedades europeas contemporáneas. Tamén é fundamental repensar as alianzas estratéxicas destas institucións, evitando reproducir lóxicas coloniais e recoñecendo o valor dos saberes subalternos sen reforzar os sistemas que perpetúan a súa opresión na actualidade. Cremos que a transformación dos discursos museísticos non será convincente se non vai acompañada de cambios reais nas prácticas de gobernanza destas institucións.

6. Os museos como espazos para a reparación

A descolonización dos museos debe inscribirse nun marco máis amplo de reflexión crítica sobre as lóxicas da colonialidade, entendida como un armazón de relacións de poder que persiste máis aló dos procesos históricos de colonización. Neste contexto, os museos poden e deben funcionar como espazos que contribúan a políticas de reparación simbólica, política e material. Estas políticas, con todo, non poden limitarse ao ámbito institucional do museo, senón que deben transcender as súas fronteiras, involucrando a outros actores e institucións públicas e privadas. As antropólogas, pola nosa formación crítica e o noso compromiso con diversas comunidades, podemos desempeñar un papel clave na análise destes legados coloniais e na identificación de responsabilidades, interlocutores/as lexítimos/as e mecanismos adecuados para a reparación. Neste sentido, é imprescindible que os procesos reparadores non se reduzan a xestos simbólicos, senón que impliquen transformacións estruturais e sostidas no tempo, en liña cos principios éticos e políticos que orientan esta declaración.

En síntese, a ASAAE defende que os museos deben ser espazos de reflexión crítica e de diálogo intercultural, e que a descolonización non debe percibirse como unha ameaza, senón como unha oportunidade para repensar as relacións de poder na produción do coñecemento e na sociedade, avanzando así cara a institucións máis inclusivas e respectuosas coa diversidade. Neste sentido, a ASAAE desexa promover e participar en todas aquelas iniciativas cidadás que reclamen un novo marco legal integral co fin de regular os procesos de descolonización dos museos no sentido recolleito por esa declaración.

Reiteramos o noso compromiso de contribuír a este debate desde a antropoloxía e de colaborar con institucións, comunidades e outros actores implicados na construción dun modelo museístico máis xusto e equitativo.

A ASAAE anuncia a súa postura sobre os procesos de descolonización dos museos, expresada neste documento con data do 30 de setembro de 2025.